

QADIMGI YUNONISTONDAGI BA'ZI FALSAFIY KOSMOLOGIK FIKRLAR

Axmatov Shahzod Boymirza o'g'li

TDSHU Sharq falsafasi va madaniyati yo'nalishi 2-kurs magistranti

[Tel:+998971081661](tel:+998971081661)

Ilmiy rahbar: f.f.n., prof. Karimov R.R.

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada Qadimgi Yunonistondagi insonlarning tabiatni o'zlashtirish borasidagi fikrlari va borliqni anglash borasidagi kosmologik qarashlar tahlil qilib o'tildi.

Kalit so'zlar: *Anaksimenes, Anaksimandir, Fales, havo, yer, quyosh, olov, samoviy jismlar harakati, kosmologiya, Logos, Milet maktabi, aylanma harakat, sabab, sifat va miqdor o'zgarishi.*

АННОТАЦИЯ

В данной статье проанализированы мысли людей Древней Греции об овладении природой и космологические взгляды на понимание бытия.

Ключевые слова: *Анаксимен, Анаксимандр, Фалес, воздух, земля, солнце, огонь, движение небесных тел, космология, Логос, Милетская школа, круговое движение, причина, изменение качества и количества.*

ABSTRACT

In this article, the thoughts of people in Ancient Greece about mastering nature and the cosmological views about the understanding of existence were analyzed.

Keywords: *Anaximenes, Anaximandir, Thales, air, earth, sun, fire, motion of heavenly bodies, cosmology, Logos, School of Miletus, circular motion, cause, change of quality and quantity.*

KIRISH

Inson dunyoga kelib o'zini anglash borasidagi fikrlari shakllanar ekan, albatta uni tabiat qonunlari uni o'ziga tortadi va uni o'rganishga qiziqishi boshlanadi. Tabiat qonunlari qadimdan hozirgi kungacha bahsli va jumboq muammolarga bog'lanib kelmoqda. Qadimgi yunonlarda ham bunday fikrlar qadimdan shakllanib kelgan. Jumladan, Eley va Milet falsafiy maktablarida bu kabi fikrlar bahsli shaklda kechgan. Anaksimenes Anaksimandrdan yoshroq avlod, Miletlik kosmologlar uchligining oxirgisi edi. Bir necha jihatdan u Anaksimandrdan ko'ra Falesga yaqinroq, ammo u bilan fan oldinga emas, balki orqaga ketmoqda deb o'ylash noto'g'ri bo'lar edi. Fales singari, u yer nimadir ustida turishi kerak deb o'ylardi, lekin u o'z yostig'i uchun suv emas, balki havoni taklif qildi. Yerning o'zi ham, osmon jismlari ham tekis. Bular

kun davomida tepamizda va tepamizda aylanish o'rniga, bosh atrofida aylanayotgan kaput kabi bizni gorizont ravishda aylantiradi. Osmon jismlarining ko'tarilishi va botishi, aftidan, tekis yerning egilishi bilan izohlanadi. Yakuniy printsiptga kelsak, Anaksimend Anaksimandriyning cheksiz materiyasini juda kam tushuncha deb topdi va Fales kabi mavjud elementlardan bittasini asosiy deb tanladi, lekin u yana suvdan ko'ra havoni tanladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Tajribadan foydalanish va sifat o'zgarishi miqdor o'zgarishi bilan bog'liqligini tushunish Anaksimendni boshlang'ich nuqtadagi olim sifatida izohlaydi. U shunday deydi: "Havo ilohiydir va o'zidan xudolarni hosil qiladi havo bizning ruhimizdir va tanamizni birga ushlab turadi"¹

Pifagorning o'limi va Miletning vayron bo'lishi presokratik tafakkurning birinchi davrini tugatdi. Keyingi avlodda biz nafaqat bo'lajak olim, balki so'zning zamonaviy ma'nosida faylasuf bo'lgan mutafakkirlarni uchratamiz. Kolofonlik Ksenofan hozirgi Izmir yaqinidagi shaharchada, Milet dan yuz mil shimolda, u o'zining uzoq umri davomida ikki davrni bosib o'tadi. U ham xuddi Pifagor singari yunon madaniyatining sharqiy va g'arbiy markazlari o'rtasidagi bog'lovchidir.

Ksenofanning samoviy jismlar haqidagi taxminlari unchalik ta'sirli emas. U yer bizning ostimizda cheksizlikka cho'zilganiga ishonganligi sababli, quyosh botganda yer ostidan tushishini qabul qila olmadi. Boshqa tomondan, u Anaksimendning egilgan yer atrofida gorizont aylanish haqidagi aql bovar qilmaydigan g'oyasini topdi. U yangi va aqlli tushuntirishni ilgari surdi: quyosh har kuni yangi bo'lishini ta'kidladi. U har kuni ertalab mayda uchqunlar yig'ilishidan paydo bo'lgan va keyinchalik cheksizlikka yo'qolgan. "Aylanma harakatning paydo bo'lishi shunchaki quyosh va yer orasidagi katta masofaga bog'liq. Bu nazariyadan kelib chiqadiki, behisob kunlar bo'lgani kabi quyosh ham son-sanoqsizdir, chunki dunyo suvli va quruqlik fazalaridan o'tgan bo'lsa ham abadiydir"².

Ksenofanning kosmologiyasi asossiz bo'lsa-da, u o'zining naturalizmi bilan ajralib turadi: u boshqa presokratik faylasuflarda uchraydigan animistik va yarim diniy elementlardan xoli. Masalan, kamalak ilohiylik yoki ilohiy belgi emas. Bu shunchaki rang-barang bulut. Bu naturalizm Ksenofanning dinga qiziqmasligini anglatmaydi: "aksincha, u barcha presokratiklarning eng teologi edi. Ammo u mashhur xurofotdan nafratlandi va qattiq va murakkab monoteizmni himoya qildi. Biroq, u ilohiyotda ham, fizikada ham dogmatik emas edi"³.

¹ Yo'ldoshev S.Usmonov M .Karimov R. Qadimgi va o'rta asr (G'arbiy Yevropa falsafasi. —T.: "Sharq", 2003. B. 45.

² Antony Kenny Ancient Philosophy. Clarendon Press Oxford: UK, 2004. P. 60.

³ Antony Kenny Ancient Philosophy. Clarendon Press Oxford: UK, 2004. P. 65.

Geraklit fikricha: g‘azablangan olov, hatto oqayotgan oqimdan ham ko‘proq, doimiy o‘zgarish paradigmasi bo‘lib, doimo iste‘mol qiladi va doimo yoqilg‘i bilan to‘ldiriladi. Geraklit bir paytlar dunyo abadiy olov ekanligini aytdi: dengiz va yer bu abadiy gulxanning kulidir. Olov oltinga o‘xshaydi: siz oltinni barcha turdagi tovarlarga almashtirishingiz mumkin va olov har qanday elementga aylanishi mumkin. Bu olovli dunyo - bu xudolar yoki odamlar tomonidan yaratilgan emas, balki Logos tomonidan boshqariladigan yagona dunyo. Bu ulug‘vor koinotni shunchaki yig‘ilgan axlat, deb o‘ylash bema‘nilik bo‘lardi, deb ta’kidladi.

XULOSA

Xulosa sifatida shuni ta’kidlash kerakki, kosmologik qarash Sharq va G‘arb faylasuflarining diqqat markazida bo‘lib kelgan. Ya’ni borliq masalasida kosmologiya tayanch nuqtadir. “Logos” yozma yoki og‘zaki so‘z uchun kundalik yunoncha atamadir, ammo Geraklitdan boshlab deyarli har bir yunon faylasufi unga bir yoki bir nechta katta ma’nolarni bergan. U ko‘pincha tarjimonlar tomonidan “Sabab” deb tarjima qilinadi - odamlarning fikrlash qobiliyatiga yoki tartib va go‘zallikning yanada yuksak kosmik printsiptga ishora qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR (REFERENCES)

1. Yo‘ldoshev S.Usmonov M .Karimov R. Qadimgi va o‘rta asr (G‘arbiy Yevropa falsafasi. —T.: “Sharq”, 2003.
2. Antony Kenny Ancient Philosophy. Clarendon Press Oxford: UK, 2004.
3. Haqiqat manzaralari. 100 mumtoz faylasuf / Taqdirlar, hikmatlar, aforizmlar. -T .: Yangi asr avlodi. 2013
4. Jurayev, S. S. O. G. L. (2021). ABU ALI IBN SINONING FALSAFIY QARASHLARIDA BORLIQ MASALASI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 1(8), 12-14.
5. Ibragimovich, N. R. (2020). Social And Philosophical Fundamentals Of National Development. *The American Journal of Applied sciences*, 2(07), 45-49.
6. Norliev, R., & Ibragimova, O. (2021). THE SPIRITUAL FOUNDATIONS OF A DEMOCRATIC SOCIETY. *CURRENT RESEARCH JOURNAL OF PEDAGOGICS*, 2(12), 130-134.
7. Sulaymonov, J. B. (2021). IBN XALDUNNING „MUQADDIMA “ASARIDA JAMIYAT TARAQQIYOTIGA TA’SIR QILUVCHI OMILLAR TALQINI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 1(4), 732-737.